
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

MIHAIL SADOVEANU ȘI PROBLEMELE LIMBII NOASTRE LITERARE

DE

GH. BULGĂR

Cel mai reprezentativ scriitor al nostru de azi, Mihail Sadoveanu, s'a rostit în numeroase rânduri în problema progresului limbii noastre literare, demonstrând cu măiestrie cum trebuie puse și rezolvate în chip just problemele de bază ale limbii literare, cum trebuie folosit practic materialul limbii.

Socotim că părerile marelui scriitor despre limba literară, exprimate în diverse ocazii, pot fi grupate în următoarele capitole: *a) raportul dintre limba comună a poporului și limba literară; b) clasicii noștri și problema dezvoltării limbii literare; c) cum privește M. Sadoveanu problemele de lexic și de gramatică, în funcție de sarcina prelucrării artistice a limbii comune; d) în fine, exemplificări concrete privind lupta pentru îmbogățirea limbii noastre literare.*

I

Raportul dintre limba literară și limba poporului ocupă un loc de frunte în ansamblul părerilor maestrului Sadoveanu privind problemele limbii literare. M. Sadoveanu are o dragoste și admirație nețârmurită pentru limba poporului, considerând-o ca un izvor de imagini, expresii, metafore, construcții excepțional de bogate și de inedite, pentru că inspirația anonimă a colectivității a cristalizat în producții poetice de cea mai autentică valoare minunatele forme expresive ale înțelepciunii și sensibilității populare. Un adevărat scriitor nu se poate dispensa de cunoașterea temeinică a limbii și a literaturii populare, el trebuie să fie un cercetător neostenit al tezaurului literar, să rețină, pe lângă fondul de idei, și forma exprimării, valorile stilistice ale limbii comune.

Pentru a sublinia importanța limbii și a literaturii populare, niciun scriitor român n'a rostit cuvinte de o mai înaltă prețuire pentru această literatură, ca M. Sadoveanu: « *Nu mai cred, de pildă, în binefacerile legii agrare dela 1864, scrie el, dar în arta populară voi crede până la asfințitul meu. Am găsit în ea elemente de valoare diamantină care s'au resfrânt în opera mea proprie . . . Am avut pentru poezia populară o înțelegere pururi trează, mi-a plăcut s'o descopăr și am știut s'o descopăr* »¹. Și iată bunăoară cât de nimerit se integrează stilului său artistic « *elementele diamantine* » ale limbii poporului, într'o pagină din recenta sa operă *Nicoară Potcoavă* (p. 316):

« *Focul se stingea și tăciunii se umbreau subt spuză*

Floare albastră . . .

Vine pasărea măiastră,

Ciocănește la fereastră,

Și cu glas de om întreabă:

Nu vii, bade, mai degrabă?

Că dacă mai zăbovești,

Sloi de ghiață mă găsești . . .

Hatmanul tace ; adierile strunelor se amestecă în susurul Austrului. Prin deschizătura de sus a cortului, Nicoară zărește o stea, care lucește prîpît lăcrămând .

Din acest exemplu și din altele nenumărate pe care însă nu le putem da aici, se poate vedea clar că înainte de a fi prezentat problema pe plan teoretic, M. Sadoveanu a realizat practic un stil de maestru pentru că el folosește cu deosebit meșteșug limba poporului. « Fiți atenți — precizează M. Sadoveanu — la particularitățile limbii vorbite a poporului. Marele Stalin ne îndeamnă să nu siluim limba poporului. Deaceea să nu spuneți: *dă-mi un pahar cu apă, nici magazin cu fierărie, nici îmi pun pălăria pe cap*. Vom spune cum a spus totdeauna poporul: *dă-mi un pahar de apă, magazin de fierărie, îmi pun pălăria în cap*. E de dorit ca tinerii scriitori să observe și să se convingă că poporul nostru nu întrebuințează expresii ca: *el e acela care a înființat tipografia, el este cel care cântă în pădure*, aliniate în cărți și gazete după galicisme.

Poporul se exprimă mai concis, deci mai bine. Poporul face deosebire între *dă cartea mamei lui Gheorghe* și *dă mamei lui Gheorghe cartea*. Poporul n'a spus niciodată *dă lui Ileana cartea lui Maria*. Dela *dă lui Calipso pălăria lui Mary*, nume neterminate în *a* — cum e în rânduiala limbii române — expresia îndată s'a întins și la nume feminine care pot forma normal genitivul și dativul »².

A scrie pe înțelesul tuturor, a exprima ideile cu limpezime și conciziune, cum procedează poporul, este o datorie elementară a celui care folosește în scris limba pentru a-și exprima ideile. Și în această privință judecata poporului nu iartă, pentru că ceace nu este în conformitate cu felul lui de a vorbi, rămâne un arti-

¹ M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, p. 301.

² M. Sadoveanu, *Ceva despre mestesiugul scriitorului în Flacăra* 1951 nr. 24.

ficiu lingvistic, poate interesant pentru unii, dar dăunător progresului general al limbii.

M. Sadoveanu, în chip constant, a fost atras de varietatea, de bogăția, simplitatea și corectitudinea limbii poporului.

Iată cum mărturisește el această atracție: « *Sufletul meu s'a umplut de răsunetul versului popular și de dulceața metaforelor străvechi* »¹. Dar și cu mult înainte, în discursul de recepție rostit la Academia Română în 1923, el a afirmat: « *Literatura noastră trebuie să-și găsească temelii în popor* ».

Consecința acestei profesiuni de credință știm astăzi că se reflectă în întreaga sa operă literară. Din contactul permanent cu poporul, stilul său a realizat simplitate și noutate, bogăție și varietate neîntrecută. « *Aici (în popor) e Panteonul meu literar — scrie el — simplu fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dânsa* ».

Marea calitate a prozei lui M. Sadoveanu constă în capacitatea surprinzătoare de a exprima tot ce sensibilitatea scriitorului a înregistrat în neîncetata sa mișcare printre oameni și în natură. Intre vibrațiile emotive ale sufletului său și proza cu grijă ritmată din paginile literaturii sale artistice, există o corespondență desăvârșită.

Neîncetatul contact cu poporul, purtătorul limbii, i-a pus la îndemână acest puternic mijloc de exprimare a ideilor sale. « *Aș ținea să precizez — ne spune scriitorul — că motivul pentru care limba operii mele pare așa de bogată și firească trebuie căutat în neconținuta mea mișcare în mediul poporului dela țară. Mai cu seamă după război (e vorba de primul război mondial) am întrebuințat această falsă vânătoare și acest fals pescuit, ca să cunosc cum vorbesc frații mei de pretutindeni* »². Recent, scriitorul chemat să spună ceva despre meșteșugul scrisului, le arată tinerilor scriitori că « *au datoriat să cunoască limba poporului de pretutindeni, limba vie, după ce și-au însușit pe cea scrisă. În această limbă vie a poporului . . . sunt încă largi terenuri neexploatate din care limba literară poate culege cuvinte și expresii menite să îmbogățească limba scrisă* »³.

Bineînțeles trebuie abordat cu spirit critic și cu o justă măsură întregul material al limbii poporului, pentru că îmbogățirea limbii, ne spune scriitorul, « nu se poate face fără discernământ, pe de o parte, și fără acceptarea obștească pe de alta. Atrag tinerilor scriitori atenția că numai prin înșirarea de cuvinte specific provinciale nu aduc nici un folos literaturii și înțelegerii generale. Uneori cu tot regretul va trebui să-l primim pe neufonicul *ciorap* (turc) în dauna lui *colțun*, deși cei care au pe *colțun* întrebuințează și pe *ciorap* (îmbrăcămintea țărancilor iarna).

Scriitorii moldoveni fac bine lepădând pe *buhai* și acceptând pe *taur*, deoarece ultimul este mai frumos »⁴.

¹ M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*. p. 300.

² Insemnări ieșene, mai, 1939, p. 330—331.

³ Flacăra, articolul citat.

⁴ *Limba — creație a poporului*, cuvânt rostit la sesiunea Secțiunii a VI-a a Academiei R.P.R., iulie 1951.

Potrivit principiilor prelucrării artistice a materialului limbii comune a poporului, printr'o judicioasă alegere, printr'o originală asociere a termenilor și printr'o riguroasă justificare artistică a particularităților lexicale și gramaticale, de foarte multe ori concentrând elementele cele mai expresive ale limbii, M. Sadoveanu a realizat o vastă sinteză lingvistică, într'un stil inegalabil. Se poate foarte bine studia în opera lui literară interacțiunea limbii vorbite cu limba scrisă. Prezența continuă a elementelor limbii populare alături de construcțiile stilului literar pun în evidență faptul neîndoios că: limba scrisă înlătură, pe de o parte, instabilitatea și, uneori, asperitățile graiului familiar, și, pe de alta, găsește în resursele limbii vorbite, formule inedite, elemente expresive de cea mai înaltă valoare stilistică.

În felul acesta, limba poporului, prin intervenția directă a artistului, se ridică la o nouă treaptă de perfecțiune. Printr'o temeinică și adâncă cunoaștere a limbii poporului, scriitorul are la îndemână nesecata ei bogăție lexicală și gramaticală ca material de construcție pentru stilul său artistic, material la care el recurge permanent pentru a reflecta veridic esența și varietatea conținutului de idei. Opera lui M. Sadoveanu ilustrează concret teza lui M. Gorki: « Adevărata frumusețe a limbii, aceea care acționează ca o forță, se creează prin precizia, claritatea și sonoritatea cuvintelor care dau o formă scenelor, caracterelor, ideii cărții. Un scriitor « artist » trebuie să cunoască pe larg întreaga rezervă de cuvinte a vocabularului nostru. . . și e nevoie ca el să știe să aleagă din acest vocabular cuvintele cele mai precise, mai clare și mai puternice. Numai o îmbinare de asemenea cuvinte și așezarea lor justă — după sensul lor — într'o frază, poate să dea o formă exemplară gândirii autorului, să creeze tablouri vii, să plămădească figuri vii de oameni cu atâta putere de convingere încât cititorul să vadă cele zugrăvite »

Precizie, claritate, putere expresivă, iată și caracterele esențiale ale artei lui M. Sadoveanu.

II

Deși absolut indispensabilă, este oare suficientă numai cunoașterea aprofundată a limbii poporului de către scriitori? Fără îndoială, că nu. Desvoltare și perfecționarea limbii unui popor e strâns legată și de contribuția creatoare a marilor scriitori, în căutarea neobosită a celor mai expresive valori de limbă și stil în stare să oglindescă plastic și veridic conținutul de idei al operelor lor.

Evoluția istorică a limbii poate și trebuie să fie studiată în legătură directă cu desvoltarea literaturii, a genurilor literare. Operele clasice literare împing înainte desvoltarea limbii. Munca artistică a scriitorilor clasici înlesnește progresul limbii literare contemporane, căci, în vreme ce limba populară se desvoltă pe linie ascendentă, abia sensibilă, vocabularul rămânând multă vreme fără un adaos important, limba scrisă realizează progrese vădite și rezezi tocmai prin intervenția scriitorilor. . . de talent,

Scriitorul de talent este, în materie de limbă, puntea de legătură între trecutul pe care-l valorifică și viitorul pe care-l anticipă și-l pregătește.

Gorki aprecia ca foarte importantă munca clasicilor în domeniul prelucrării limbii, a elementelor stilistice din vorbirea populară: «Dela opera artistică, care are drept scop reprezentarea sensurilor vieții sociale conținute în fapte și evenimente, în deplinătatea și importanța lor, se cere o limbă precisă și cuvinte cu grijă alese. Tocmai într'o astfel de limbă scriau «clasicii», prelucrând-o, elaborând-o treptat în decurs de secole. Aceasta e limba propriu zis literară și, deși ea a rezultat din limba vorbită a maselor muncitoare, ea se deosebește categoric de izvorul, de originea ei, pentru că, reprezentând în mod descriptiv realitatea, ea elimină din elementele vorbirii ceea ce este întâmplător, trecător, capricios și fals din punct de vedere fonetic, ceea ce nu coincide din diverse cauze cu spiritul fundamental al limbii, adică cu structura limbii comune a națiunii».

(*Despre literatură*, 1937, pag. 313).

Interesul pentru toată producția literară a generațiilor care l-au precedat îl ajută pe scriitor să cuprindă istoricește «*vorbirea colorată a pământenilor*», să găsească cele mai bune soluții pentru problemele speciale de limbă și de stil. În momente grele pentru dezvoltarea limbii noastre, cum a fost bunăoară intervenția curentului latinist, scriitorii progresiști «*Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi în Moldova, Nicolae Bălcescu și Grigore Alexandrescu în Muntenia, și alți mulți care i-au urmat, s'au pus împotriva acestui purism lingvistic intempestiv*».

Ei au stăvilit prin însăși opera lor încercările latiniștilor de a fereca limba în tipare nefirești, neviabile și au lărgit totodată matca spre care se îndrepta dezvoltarea normală a limbii noastre. Fiecare cucerire a scriitorilor noștri clasici pe tărâmul limbii trebuie să fie cunoscută și folosită de artiștii cuvântului.

Iată cum privește M. Sadoveanu contribuția esențială la progresul limbii literare a unor scriitori clasici ai literaturii noastre: «*Dela epitetul convențional, Mihail Eminescu se înalță brusc, ca într'o fâlfăire de păuni și ca într'un «colb de pietre scumpe» la vorbele care, despărțite și izolate de la începutul limbii, dintr'odată se cunosc și se logodesc într'o bucurie tainică*»¹. Această măiestrie a limbii marelui nostru poet se explică prin aceea că: «*ochii lui s'au umplut de imagini, de chipuri și priveliști din toate părțile românimii noastre, la urechea lui au sunat cântecele și plângerile fraților noștri de pretutindenii*»². În alt loc ni se spune că «*Amintirile, Poveștile lui Creangă sunt însăși limba vie a poporului, ridicată la un înalt potențial artistic. Ca și în cazul lui Eminescu, Creangă este unic în sine, însă divers în cititori. Fiecare găsește în Amintiri și în Povești noutăți și rezonanțe în legătură cu propriul său suflet. Aceasta e de altfel privilegiul artei adevărate...; fără îndoială că recunoaștem atât în Povești cât și în Amintiri esența cea mai sublimă a graiului nostru popular*

¹ Prefață la volumul de poezii publicat de «Biblioteca pentru toți».

² *Opere*, VI - 167

ca și cum geniul limbii noastre s'ar fi întrupat . . . Dând cuvintelor cumpănă justă și ținând seamă de importanța artei, îi putem socoti pe I. Creangă și pe M. Eminescu solie către viitorul de cultură al evului nou al umanității »¹.

Limba scrisă și în special stilul literar nu se pot deci dispensa nici de cunoașterea limbii vorbite și nici de studiul literaturii clasice. Munca artistică e condiționată de o înaltă conștiință patriotică; scriitorul este angajat în rândul creatorilor de cultură și de progres și, fără cunoașterea realităților născute din dezvoltarea istorică a limbii, nu poate clădi privind spre viitor. În această privință, pildă vie este arta lui Caragiale, care « frământat de chinuitoarea problemă artistică », în căutarea cuvântului ce să exprime adevărul, « prefăcea nebuloasa primitivă în stilul acela fără pereche de viguros concis și sobru, plin pe dinăuntru cu nervi și ascuțit ca o lamă fină de oțel »².

III

Pe lângă aceste probleme referitoare la raporturile limbii literare cu limba comună și importanța contribuției scriitorilor clasici la dezvoltarea limbii scrise, M. Sadoveanu se preocupă și de alte aspecte ale evoluției limbii noastre literare, privind problemele de vocabular și de construcție gramaticală. Tezele staliniste despre limbă ne învață că vocabularul este material de construcție pentru limbă; acesta împreună cu structura gramaticală a limbii pot fi considerate ca material de construcție pentru stilul literar. Se știe că lexicul constituie materialul cel mai maleabil pentru prelucrarea artistică a scriitorului, urmat îndată de sintaxă. Bogăția termenilor, sonoritatea cuvintelor, originalitatea asocierilor și a atributelor sunt deosebit de pregnante în proza scriitorului nostru, care mărturisește fără înconjur că le-a luat în bună parte din popor.

Deși nu există azi scriitor român care să cunoască așa de bine ca M. Sadoveanu limba veche și cea actuală de pretutindeni, scriitorul nostru se arată foarte sobru în folosirea elementelor particulare, rar întâlnește în limba literară, și nu caută niciodată să facă, în locul operii de artist, operă de lingvist, înșirând peste măsură fapte de limbă specifice mediului descris. De cele mai multe ori câteva amănunte lingvistice sunt suficiente să ilustreze un moment al povestirii în care întâlnim eroi din Moldova sau de pe Bărăgan, dela țară sau din târg, de azi sau de pe vremea lui Ștefan-Vodă. În acest scop, pe lângă vocabular, se pun în evidență și particularitățile de sintaxă.

« Să-ți spun ce nu știi tu, Mitreo, a urmat bătrânul oblojindu-i șerpui de sânge de pe spinare. Amară e viața noastră până ajungem la bătrânețe, și după aia e amară până ce pierim. Eu am apucat vreme de pomină când s'au sculat satele, de au ars conacele. Stăpânirea trimise pe Moldoveni să împuște și să detune pe-ai noștri.

¹ Despre marele povestitor I. Creangă, Colecția Societății pentru răspândirea științei și culturii, p. 30.

² Opere, VI, p. 499—500.

Iar pe mine mă concentrară și mă trimiseră cu regimentul în părțile Moldovei, ca să proțâpim pe alții, tot plugari de-ai noștri »¹.

Scriitorul e, firește, continuu preocupat de expresivitatea stilului operei sale. Tocmai de aceea el recurge la termenii care în anumite împrejurări pot evoca plastic și viguros o idee, un aspect al realității. Vocabularul scriitorului trebuie să fie bogat, variat, pitoresc. Această idee ocupă la M. Sadoveanu un loc însemnat în ansamblul problemelor privind folosirea vocabularului limbii de pe întreg cuprinsul țării: « Poporul din cele 8 regiuni din miază-noapte recoltează *curechi*, acrește *verze* și bea *moare*, pe când dunărenii nu știu decât de *varză* și *zeamă de varză*. Gospodinele din miază-noapte coasă cu *acul*, fixează cu *boldul* sau cu *bumbușca*, își prind haina cu *agrafa*, își pun în păr *spelci*, pe când la București nu se întrebuintează decât *ac* cu perifrazele *de cusut*, *cu gămălie*, *de siguranță*, *de păr*.

Unora din produsele savuroase ale grădinilor, oamenii din miază-noapte le spun *lubeniiță* sau *harbus*, *pepene* (zămos) și *cantalup*. Dunărenii de care mă ocup nu cunosc decât cuvântul *pepene*, căruia îi adaogă adjectivele explicative *verde* și *galben*; pepene verde, pepene galben. De asemeni aici nu se vorbește decât de *prune*, pe când dincolo poporul se bucură de *prune*, *perje*, *goldane*, *avrane*, *bardace*... »².

Dar aria de cercetare și de cunoaștere a limbii poporului nu trebuie să se extindă numai orizontal îmbrățișând tot teritoriul patriei, ci să se adâncească și în trecut. Elementele populare și arhaice pot intra astfel în țesătura artistică a stilului, cu scopul de a ilustra în chip adecvat gândul și felul de a grăi al celor din trecut.

În foarte numeroase pagini ale operei lui M. Sadoveanu, perspectiva istorică a limbii se completează armonios cu ambianța regională. Scriitorul se pricepe de minune să folosească just vocabularul și structura gramaticală pentru a da o mai mare putere sugestivă stilului său.

Chiar unele forme gramaticale, rare sau inexistente în vorbirea populară din Moldova, folosite mai mult în scris, cum este perfectul simplu, sunt întrebuintate de scriitor nu numai pentru a le pune în gura eroilor munteni sau oameni de oarecare cultură, trecuți prin școli, ci pentru a-și exprima nemijlocit și precis gândurile sale de povestitor.

Astfel putem găsi acest timp întrebuintat chiar la persoana întâi singular: « De pe înălțimea malului, mă întorsei chemat parcă de cineva și *privii* în urmă »³ sau « eu *făcui* semn cu capul » sau « mă *oprii*, « *zării* », « *uitai* », « *trecui* », « *băui* »⁴, forme pe care nu le vom găsi, desigur, în vorbirea poporului din Moldova și nici în opera lui Creangă.

¹ M. Sadoveanu, *Mitrea Cocor*, ed. a II-a, p. 45.

² *Ceva despre meșteșugul scrisului*, în *Flacăra*, nr. citat.

³ *Opere alese*, I, p. 142.

⁴ *Opere*, I, p. 349–352.

În scopul lărgirii capacității expresive a limbii, M. Sadoveanu apără de atacuri, așa cum s'a văzut din citatul de mai sus, moldovenismele în opera sa literară, cuvinte care de fapt au o arie de răspândire largă în partea nordică a țării. « Așa zisele moldovenisme se aud în toată partea nordică a românismului. O multime de cuvinte dela Bistrița, Moldova și Siret le-am auzit în Bihorul înde-părtat: *sfadă, tină, cocostârc, horn, curechi, holtei, o leacă, o lecuță, o țără . . . mătă (mățoc), sudalmă, moare de curechi, a sgâlțai, boboc, . . . cofă și ciubăr, cergă, vintre, hârtop, ponor, fânaș, . . . hat, galiță, hodină, a probози. . .* » etc.

Cu tot respectul pe care îl are pentru cuvintele regionale, scriitorul recunoaște că: « *nu tot ceea ce e popular e admisibil, are drept și poetul anonim să creeze versuri slabe și expresii îndoelnice ca valoare. Scriitorul tânăr cată să-și apropie ce e frumos și valabil* »¹.

Fără îndoială că problema neologismelor nu se mai discută cu aceeași aprindere și mai ales de pe pozițiile greșite de odinioară. Neologismele sunt necesare limbii, dar ele trebuie primite cu discernământ, după un criteriu just, pentru ca realmente limba să se îmbogățească.

« Poporul nostru nu poate rămâne pe loc cu vorbirea lui arhaică. Odată cu lucrurile ori noțiunile nouă el acceptă și etichetele lor, adică vocabulele străine ce exprimă aceste lucruri și noțiuni nouă . . . De aceea țăranul are *telegraf, telefon, gară, tren, vagon, radio, avion* și alte sute și sute de cuvinte pe care i le-au adus noutățile veacului. Deasemenea școala i-a dat cuvinte nouă pe care el le întrebuințează pe lângă cele vechi. De pildă *nădejde* și *vreme* au alături pe *speranță* și *timp*. Țăranul întrebuințează *speranță* și *timp* fără a lepăda *nădejdea* și *vremea*, care rămân în expresiile fixe. Se zice *om de nădejde, bună vremea, de vreme ce* etc. Lângă *speranță* și *timp* care poate se vor diferenția, vor rămâne statornic în expresii vechile cuvinte *nădejde* și *vreme* . . .

« Să nu se întrebuințeze neologismul în locul unui cuvânt românesc care exprimă precis același lucru. În loc de *inimă* să nu spunem *cord*, chiar în medicină *Cordial* însă e bun. *Salutări cordiale*: mai bun decât *salutări din inimă*. Un cuvânt în loc de trei »². În opera scriitorului găsim nenumărate exemple de justă aplicare a acestui precept important pentru progresul limbii naționale. Iată un exemplu: « Era obosit, *emoționat*, plin de dorinți, în pragul unei vieți nouă. Cădea din somn și totuși mai stătu un timp, privind prin ușa ce dădea în cerdac grădina șesul nedeslușit și apa râului sub *fulgurațiile fantastice* ale lunii »³. Sau: « În mii și mii de ani, codrii de brad s'au întins, au căzut și iar au crescut în preajma puhoiului, ocrotind *misterul* vieții. A fost o perioadă fără număr, fiindcă nu erau amestecată acolo *asistența* omului. *Vocile* singurătății însemnau sau bucurii

¹ Flacăra, art. cit.

² Flacăra, art. cit.

³ Soarele în baltă, p. 242.

iubirii sau *criza* morții, moartea *acumulată* se supunea vieții biruitoare. Frumoasa cobora la câmpia oamenilor fără să *divulge* nimic din taina *hermetică* a aceluia hotar »¹.

Odată cu viața nouă, socialistă, poporul și-a însușit și cuvinte noi, corespunzătoare avântului economiei naționale. Aceasta se reflectă și în opera lui M. Sadoveanu: « Lumea nouă se folosește de *tractoare*, de *aeroplane*, de *electricitate*; pământurile pustii rodesc sub puterea *irigației*, privescile se prefac prin iscusința *inginerilor*, plantele folositoare înlocuiesc spinăriile, mlaștinile seacă, păduri apar acolo unde erau nisipuri.

Oamenii dela Malu se ofilesc în umbra trecutului. Asupra acestora trebuie îndeplinită *revoluția* »².

Cine ar cuteza să susțină că, asociind aceste neologisme cuvintelor obișnuite din fondul principal al limbii, scriitorul îngrădește progresul limbii literare? Dimpotrivă, prin astfel de procedee M. Sadoveanu promovează termenii utili exprimării concise și îmbogățește vocabularul poetic printr'o curajoasă înnoire a lexicului.

În strânsă legătură cu exemplele citate stă problema sinonimelor, care ajută pe scriitor să-și nuanțeze exprimarea. Iată care este poziția scriitorului în această problemă. « Avem trei sinonime pentru *zăpadă*: *nea*, *zăpadă*, *omăt*. Să încercăm a le diferenția: *nea* = zăpadă ușoară dela începutul iernii; zăpada obișnuită a iernii = *zăpadă*, iar *omăt* = zăpadă mare (nămete). Pentru locurile acoperite cu arboret avem o serie de cuvinte cu nuanțe interesante: *pădure*, *codru*, *sihlă*, *dumbrovă*, *huceag*, *luncă*, *rediu*, *lăstăriș*; să le întrebuițăm după înțelesul lor . . . Pentru cuvintele în legătură cu mirosul avem iarăși o serie de sinonime diferențiate: *miros*, *mireasmă*, *miroaznă*, *iz*, *putoare*, lângă care au fost necesare și neologisme *parfum* și *aromă* . . . Se spune *praf*, se mai spune *colb*, *pulbere* și *pudră* »³.

Sobrietatea stilului și exactitatea exprimării nu contrazice bogăția sinonimelor, ci reclamă o dozare a lor, o rânduială justă a asocierii termenilor. Iată de exemplu cum ne prezintă autorul imaginea asfințitului, folosind sinonimia cuvintelor: « În urmă pe munți în ceață, ca într'o *cunună sângerată* de durere asfința soarele, și cei doi călăreți, cu slujitorii după ei, trecură Moldova prin *frământarea de foc* a undelor. Trecură și porniră pe drum lung prin lucirile *asfințitului*, și se depărtau tot mai mici înainte, până ce se mistuiră în aburul *amurgului* »⁴.

Astfel, pilda creației lui M. Sadoveanu indică în mod precis calea pe care trebuie să o urmeze scriitorii în munca lor artistică. În permanent contact cu arta populară și cu opera marilor clasici, stăpâni pe toate mijloacele de exprimare ale limbii vorbite, scriitorii noștri să aibă în vedere adevărul exprimat simplu de

¹ *Valea Frumoasei*, p. 105.

² *Mitrea Cocor*, p. 182.

³ Flacăra, art. cit.

⁴ *Opere*, I, p. 578.

Pușkin: « Limba scrisă se regenerează în fiecare clipă prin expresii care se nasc în conversație, dar nu trebuie să renunțe la ceea ce a dobândit dealungul veacurilor. A scrie numai în limba curentă înseamnă a nu ști limba ». Munca scriitorului se cuvine să fie considerată, așa cum o apreciază și M. Sadoveanu, ca o muncă de răspundere. « *Unitatea de cultură îi poruncește (scriitorului) o cât mai largă îmbogățire a dicționarului de vocabule și expresii, întrucât acestea sunt patrimoniul neamului. Făcând așa, urmăm calea justă a înaintașilor noștri, care au urmat limba literară potrivit limbii poporului* »¹.

IV

M. Sadoveanu, prin opera sa masivă, a stat în fruntea scriitorilor noștri progresiști contemporani, pentru a apăra tezaurul național al artei și limbii de influențele nefaste ale decadentismului burghez. Se știe că între cele două războaie mondiale au apărut curente așa zis literare moderne, decadente, care de fapt nu aveau nimic comun cu adevărata artă literară, legată de popor. Scriitorii și reprezentanții simbolismului, ai dadaismului și ai altor curente decadente reprezentau de fapt mentalitatea, gusturile, felul de viață corupt, specific capitalismului în descompunere. În «arta» lor se reflecta o concepție retrogradă, pentru că erau cu totul rupți de viață și de năzuințele maselor muncitoare. Preocuparea lor de a scrie pentru «inițiați» se concretiza prin compoziții din cele mai năstrușnice, printr'o schimonosire a frazelor construite arbitrar, fără sens, trădând în chip direct preferința pentru formalism, pentru ermetism și în ultimă analiză disprețul cel mai larg față de popor, față de tradiția și cultura noastră națională.

O astfel de literatură cosmopolită, decadentă, reflectând disprețul față de om, față de realitate, față de năzuințele oamenilor cinstiți, constituia și în ceea ce privește limba un obstacol serios în dezvoltarea ei firească, spre desăvârșire artistică.

Față de vădite și condamnable încercări de a corupe limba națională nu s'a luat poziție critică, în niciuna din revistele noastre de specialitate din trecut, nici în Dacoromania, condusă de adeptul regimului reacționar, S. Pușcariu, nici în Bulletin linguistique condus de Acad. Al. Rosetti, nici în Buletinul Philippide, condus de Acad. I. Iordan. În genere, problemele limbii literare nu erau abordate de lingviști; ei se ocupau doar de jargoane, de chestiuni mărunte de strictă specialitate. Problema evoluției, a perfecționării, a îmbogățirii limbii noastre literare era lăsată în sarcina criticilor literari, dar și aceștia se mărgineau numai la unele aspecte de stil, iar unii din ei ridicau chiar în slavă formele bizare, neînțelese, ilogice ale pretenșilor creatori de artă literară, expresie a disprețului acestora față de limba noastră literară.

M. Sadoveanu, în tot acest timp, a dus fără șovăire, prin opera sa, lupta împotriva acestor denaturări ale limbii și ale culturii noastre. Pe linia marilor

¹ Flacăra, art. cit.

înaintași, Eminescu, Creangă, Caragiale — proza lui, în care se reflecta viața poporului, suferințele îndurate, năzuințele și lupta sa, se caracterizează printr'un stil și o limbă direct legate de limba populară, de cele mai bune elemente și realizări ale limbii comune, vorbită pretutindeni.

Stăpânit de dragoste față de cei mulți, nedreptățiți și împilați, M. Sadoveanu n'a scris și n'a putut scrie nici măcar o schiță care să reflecte concepția și interesele clasei exploatatoare, decadența culturii burgheze. Ce replică mai strălucită putea da ereziilor de tot soiul în domeniul limbii literare, decât acea minunăță « Creangă de aur » apărută în 1933, în plin decadentism literar.

Din opera sa scriitorii noștri tineri pot învăța practic, direct, « ce exemplu impunător oferă activitatea unui scriitor care și-a pus cu fervoare arta în slujba maselor populare, cum trebuie luptat împotriva decadentismului, ce școală neîntrecută e marea creație folclorică, ce înseamnă a fructifica în mod creator cele fmai bune tradiții ale artei noastre »¹.

Scriitorii adevărați, legați de popor, cunoscând realitățile vieții și năzuințele maselor, își orientează munca lor artistică în așa chip încât să se integreze în rontul luptătorilor pentru progres, aplicând în mod creator în munca lor artistică cunoscuta teză stalinistă: « limba, fiind un mijloc de comunicare, este în același timp și un instrument de luptă și de desvoltare a societății ».

Niciun scriitor contemporan n'a ilustrat mai bine, în pagini de adevărată antologie, puterea sugestivă, evocatoare a unui stil artistic al limbii literare, cultivată cu deosebită grijă și cu pricepere de maestru. Excepționala sa putere de a reda în scris natura și omul, acțiunea, ideile și sensibilitatea lui, reprezintă în mod concret rezultatul prelucrării artistice a limbii. Cu ajutorul acestui element esențial al literaturii, M. Sadoveanu a conturat într'o frescă vie și impresionantă trecutul istoric, oamenii și peisajul patriei.

Dar nu numai opera sa literară, ci și părerile lui M. Sadoveanu despre problema limbii literare prezintă un interes deosebit pentru că sunt o sinteză teoretică a experienței sale vaste și ele pot fi un prețios îndreptar în munca de creație a scriitorilor și a autorilor de opere din diversele domenii ale culturii. Arta cuvântului scris la M. Sadoveanu dă rămă pentru totdeauna mitul unei limbi poetice rupte de popor și de realitatea vieții. Limba și stilul operii sale împacă armonios epicul cu liricul, tonul familiar cu cel solemn, arhaismele cu neologismele, mișcarea dramatică a acțiunii cu poezia peisagiului. Prin creația sa artistică, M. Sadoveanu a continuat și întregit opera marilor noștri scriitori și mai cu seamă a făcut să birue în literatură limba vorbită a poporului, pe care a ridicat-o la o mare înălțime de expresivitate, precizie și armonie. Nicoară Potcoavă, ultima sa operă, este în această privință o pildă elocventă.

De peste o jumătate de secol cu o deosebită râvnă și dragoste față de limbă și față de vasta tematică a vieții poporului nostru, M. Sadoveanu contribuie la

¹ Studii și articole închinatc lui Mihail Sadoveanu, p. 127.

promovarea celor mai bune elemente expresive din limba vorbită. Pe acest drum creator el nu se află singur, ci merge în fruntea unei falange de scriitori tineri care își pun talentul și priceperea în slujba progresului culturii patriei noastre. Acestor scriitori M. Sadoveanu li se adresează îndemnându-i să-și mărească efortul creator, pus în slujba luptei maselor muncitoare, să-și însușească « *diversitatea limbii întregului popor tot ce e necesar ca să se exprime precis și colorat, fără aproximație și dibuiri, (scriitorului) să nu-i fie străin trecutul, să nu neglijeze prezentul, să fie atent la toate schimbările ce se petrec sub ochii noștri* »¹.

Ideile formulate în acest chip nu sunt fraze de circumstanță, nici simple recomandări lipsite de conținut concret, ci o adâncă credință în popor, în artă, în limbă, în viitorul lui socialist.

¹ Flacăra, art. cit.